

JOSIP BARUN NEUSTÄDTER, Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od 1848., Školska knjiga, Zagreb, 1994., 616 str.

Josip barun Neustädter (Bratislava, 1796. – Zagreb, 1866.) bio je istaknuti sudionik hrvatskog pokreta 1848.–1849. godine. Proljeće 1848. dočekao je kao pukovnik 7. brodske pukovnije u slavonskoj Vojnoj granici. U proljeće iste godine značajno je doprinio suzbijanju mađarskoj utjecaja u istočnoj Slavoniji, potkraj svibnja uspostavlja narodnjačku vlast u Turopolju, u rujnu 1848. prelazi s Jelačićem preko Drave, a tijekom 1849. bori se na različitim ratištima Mađarske. Svoje uspomene iz ovoga burnog razdoblja počeo je bilježiti nakon umirovljenja 1853., a dovršio ih je i prepisao 1865. godine. Memoarima, pisanim u cjelosti na francuskom jeziku, dao je naslov *Le ban Jellačić et les événements en Croatie depuis l'an 1848.* (*Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*)

Dugo vremena njegovi su memoari, iako izuzetno značajno djelo za političku i vojnu povijest 1848.–1849., ostali u rukopisu u trezoru Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu. Francuski institut u Zagrebu (Institut français de Zagreb) objavio je 1939.–1940. prvi svezak Neustädterovih uspomena na francuskom. Nešto više od pola ovog sveska prevedeno je u izdanju Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda 1942. godine. Međutim, na tome se stalo, jer tadašnje i buduće okolnosti – drugi svjetski rat i komunistički sustav nakon 1945. – nisu pogodovale nastavku objavljivanja vrijednoga Neustädterovog djela. Tek sa suvremenom promjenom političkog sustava, kada je poraslo zanimanje i šire kulturne javnosti za hrvatsku prošlost, postalo je moguće izdavanje cjelovito prevedenoga prvog sveska.

Knjiga na početku sadržava kratku uvodnu napomenu (str. 7–8) i osnovne podatke o Neustädterovu životu i njegovim memoarima (9–13) od zaslužnog prevoditelja dr. Igora Gostla. Svoje memoare autor počinje opširnim uvodom u kojem opisuje opće političke prilike u Habsburškoj monarhiji u drugoj polovici XVIII. i prvoj polovici XIX. stoljeća (21–45). Pri tome posebnu pozornost posvećuje usponu mađarskog nacionalizma od kraja XVIII. stoljeća. Neustädter veliku pozornost pridaje nemirnoj situaciji u austrijskoj sjevernoj Italiji 30-ih i 40-ih godina XIX. stoljeća, izbijanju talijanske separatističke pobune u proljeće 1848., te austrijsko-talijanskim borbama do kraja svibnja iste godine (49–76). Razlog je u Neustädterovu uvjerenju da je stari maršal Radetzky, vrhovni zapovjednik austrijske vojske na talijanskom ratištu, bio, uz hrvatskog bana Josipa Jelačića, spasitelj Monarhije. Neustädter se još jednom vraća događajima u sjevernoj Italiji u opisu ratnih zbivanja u ljeto 1848. godine (125–134). Prva knjiga završava dosta tendenciozno ispričanim životopisom poznatoga mađarskog političara Lájosa Kossutha (77–82).

U drugoj knjizi (85–124) autor opisuje srpski pokret u južnoj Mađarskoj 1848.–1849. godine, kojem priznaje opravdanost pobune protiv mađarske tiranije, a u korist očuvanja Monarhije. No smatra da je kod austrijskih Srba bio prisutan prikriveni separatizam, tj. želja da dugoročno sa sunarodnjacima iz Srbije obnove srpsko carstvo. Treća knjiga (137–208) opisuje, s mnogo faktografskih netočnosti, ali za tadašnji nivo znanja potpuno razumljivih, politički položaj Hrvatske od doseljavanja Hrvata do 1848. godine. Neustädter je težište stavio na prikazivanje hrvatskog otpora velikomađarskoj politici i, posebno, hrvatskom nacionalnom pokretu 30-ih i 40-ih godina XIX. stoljeća (152–208). Pri tome je osobito istaknuo veliko značenje Ljudevita Gaja, precjenjujući njegove tajne veze s Bečkim dvorom i tada moćnim knezom Metternichom.

Četvrta i posljednja knjiga I. sveska (213–400) sadržava podatke o životu banova oca Franje Jelačića (213–220), *Naredbu o ustrojstvu Ilirije* francuskog cara Napoleona I. 1811. godine (221–249), životopis Josipa Jelačića prije 1848. godine (250–274), te opis političkih zbivanja u Monarhiji i, prije svega, u sjevernoj Hrvatskoj od ožujka do lipnja 1848. godine (275–400). Neustädter stavlja naglasak na protumađarsku i proaustrijsku orijentaciju tadašnjega hrvatskog pokreta, ne zanemarujući ni njegovu artikulaciju posebnih hrvatskih ciljeva i zahtjeva.

Izdavači prvog sveska Neustädterovih memoara namijenili su knjigu ne samo stručnjacima – povjesničarima već i široj čitalačkoj publici. Stoga knjiga ima iscrpne bilješke o događajima i osobama, koje autor spominje (401–477, ukupno 662 bilješke), 12 priloga – dokumenata u izvornoj verziji iz razdoblja od ožujka do lipnja 1848. godine (479–509), kazalo osobnih imena (511–520), te fotografije i likovne prikaze značajnih osoba i događaja od kraja XVIII. do druge polovice XIX. stoljeća (521–615).

Neustädter pretežno govori o događajima u kojima je i sam živo sudjelovao, ali se vrlo rijetko može primijetiti nervoza ili ljutnja u njegovu pripovijedanju. Svoju ulogu u dramatičnim zbivanjima 1848. prikazao je vrlo skromno i samozatajno, a ponegdje, poput protumađarske borbe u istočnoj Slavoniji u proljeće 1848., i preskromno. Iako Neustädter ističe da ne piše kao povjesničar, nastoji pružiti objašnjenje osnovnih političkih procesa i događaja prije 1848. u Monarhiji, Mađarskoj i Hrvatskoj, jer zna da hrvatski pokret te godine nije nastao sam od sebe. Neustädter, time, ne ostaje samo na tzv. faktografskoj historiji, već teži razumijevanju i složenijih povijesnih odnosa. Jasno je i njegovo uočavanje unutrašnje izvornosti hrvatskoga nacionalnog pokreta prije 1848. i samostalnost u toku te godine. Neustädterovi memoari imaju i izrazitu književnu vrijednost zbog vrlo lijepog stila, kojim su pisani. Njihovo značenje, kao povijesnog izvora, za historiografiju odavno je poznato.

Potrebno je upozoriti i na neke nedostatke u Neustädterovoj interpretaciji i metodološkom pristupu. Autor se ograničava isključivo na prikaz političke i, donekle, vojne povijesti. Česte su duge i opširne digresije, koje ili nemaju nikakve veze s banom Jelačićem i događajima u Hrvatskoj 1848. (npr. spomenuta Napoleonova uredba o ilirskim pokrajinama) ili su vezane uz pojedinačne događaje isključivo privatne naravi (npr. mnogobrojne anegdote iz Jelačićeva službovanja prije 1848.). Takve su digresije zapravo i razumljive, jer je autor bio, doduše, vrlo obrazovan i načitan čovjek, ali vojna osoba, bez spisateljskog iskustva prije pisanja memoara. Neustädter, nadalje, kao plemić i carski oficir, osjeća potrebu da se distancira prema širim društvenim slojevima. To utječe na njegovo precjenjivanje značenja pojedinaca, prije svih bana Jelačića. Od očigledno netočnih interpretacija treba istaknuti Neustädterovo uvjerenje da su revolucionarna gibanja 1848. posljedica zavjere tajnih revolucionarnih odbora, masonskih loža i pojedinih vlada, poput britanske i pijemontske. Time barun dolazi u kontradikciju s cjelokupnim svojim djelovanjem 1848.–1849. godine. Neustädter, naime, nije samo simpatizirao s hrvatskim nacionalnim pokretom pod vodstvom Jelačića, već je u njemu i vrlo aktivno sudjelovao. Međutim, hrvatski pokret 1848. ne bi ni mogao nastati bez širega revolucionarnog vala u nizu zemalja srednje i zapadne Europe s kojima je dijelio težnju za ograničavanjem moći personalnih vladara u interesu širih društvenih slojeva i društvenu afirmaciju modernog nacionalizma. Sam Neustädter ne spominje postojanje nikakvih revolucionarnih odbora i masonskih loža u Hrvatskoj 1848. godine.

Ovim, kao i nekim drugim netočnostima, Neustädterovi memoari, naravno, ne gube vrijednost prvorazrednoga povijesnog izvora za proučavanje hrvatskoga nacionalnog pokreta. Stoga se treba nadati da će proteći što manje vremena do izdavanja prijevoda i drugog sveska uspomena Josipa bana Neustädtera o događajima u Hrvatskoj 1848.–1849. godine.

Tomislav Markus